
Broedvogelinventarisatie Diemerzeedijk 1995 - 2003

Martin Melchers

Hoewel ik vanaf midden jaren vijftig van de vorige eeuw de Diemerzeedijk bezoek, behoorde het aanvankelijk niet tot mijn favoriete natuurgebieden. Ik woonde op de Admiralengracht en later in de Antillenstraat in west, waar dichtbij opgespoten terreinen met een rijke natuur lagen. De Diemerzeedijk was ver voor een jochie met een autopod. Meestal bezocht ik de dijk 's winters om draadslachtoffers te zoeken, maar zelfs toen ik een fiets kreeg was het met harde oostenwind behoorlijk afzien. Pas de afgelopen 25 jaar kom ik er wekelijks omdat ik naar de Watergraafmeer verhuisde. Als ik er even uit ging, dan was het naar de dijk. Door de jaren heen werd het mij duidelijk dat het gebied veruit het meest soortenrijke van heel Amsterdam was.

Door een wonderlijke speling van het lot kwam ik in oktober 1992 als parttime stadsecoloog in dienst bij de gemeente Amsterdam met als functieomschrijving voorlichting geven over de wilde natuur van de stad, het onderhouden van contacten met andere natuurkenners en het inventariseren van de stadsnatuur. Later kwam daar facultatief het fotograferen van natuur bij.

Stadsecologie als wetenschappelijk onderzoeksterrein is een subdiscipline van de ecologie, de wetenschap die populaties en gemeenschappen van planten en dieren in dynamische landschappen bestudeert. Stadsecologie is de studie van de ecologie van het stedelijk landschap, zoals ook de ecologie van koraalriffen en van estuaria sub-onderzoeksvelden vormen. Ik vond het geweldig om als pionier deze jonge tak van de ecologie te mogen onderbouwen met Groot-Amsterdam als laboratorium.

Door mijn functie bij de gemeente ben ik zowel benadeeld als bevoordeeld. Nadeel is dat ik nu al ruim van tevoren weet welke tijdelijke natuur gaat sneuvelen, terwijl ik vroeger onbevungen genoot van tijdelijke natuurgebieden tot de dag waarop de bulldozers het terrein bouwrijp kwamen maken. Voordeel van mijn huidige functie heb ik vooral op de Diemerzeedijk ervaren. Hier was ik zes jaar lang grootgrondbezitter met een terrein van 73 hectare ter beschikking voor natuuronderzoek. In 2000 kreeg ik officieel de opdracht van het projectmanagementbureau om, naast de natuurontwikkeling op IJburg, ook die op de Diemerzeedijk te gaan bijhouden. Ik inventariseerde de beginnende flora en verder de zoogdieren, amfibieën, reptielen, dagvlinders, sprinkhanen, libellen, vissen, kreeftachtigen en enkele soorten mollusken. Omdat ik in de broedseizoenen van de periode 1998-2003 gemiddeld viermaal per week het terrein bezocht, was het eenvoudig om volgens de SOVON-normen de broedvogels te inventariseren.

Voor de sanering

Rienk Geene inventariseerde de Diemerzeedijk vanaf 1988 tot en met 1994. Rienk vertelde mij dat hij, dikwijls vergezeld door David Tempelman, een vaste route liep. Gebiedsdekkend tellen op de Diemerzeedijk was voor de sanering niet mogelijk. Veel delen van het terrein waren ontoegankelijk. Rienk liep een slimme maar gevaarlijke route. Over ruim honderd meter voerde deze over een damwand met de breedte van een evenwichtsbalk dwars door het allergeiftigste gebied. Ik kende zijn route goed en ben van mening dat zijn tellingen de best mogelijke zijn onder de omstandigheden die er toen heersten.

Tijdens de inventarisatie van Rienk zijn een aantal records van het aantal broedvogelterritoria per soort van de Diemerzeedijk gevestigd.

In 1997 is in opdracht van de gemeente Amsterdam aan een onafhankelijk onderzoeksbureau de opdracht tot broedvogelmonitoring van de Diemerzeedijk gegeven. Dit onderzoek is voortreffelijk uitgevoerd en levert vlak voor de sanering de broedvogelaantallen in 1997. Hierbij sneuvelden enige Diemerzeedijk-records van Rienk Geene.

Nirk Zijlmans vestigde in 1996 een Braamsluiper-record voor de Diemerzeedijk.

In tabel 1 staan alle records uit de periode 1988 t/m 1997. Vogels die vanwege de nieuwe biotoop niet terug zullen keren heb ik buiten beschouwing gelaten.

Tabel 1. Records van aantal broedparen per soort Diemerzeedijk 1988-1997

soort	jaar van record	aantal broedparen	inventarisator
Bergeend	1990	12	Rienk Geene
Wilde Eend	1991	22	"
Bruine Kiekendief	1991	2	"
Fazant	1989	31	"
Waterral	1992	8	"
Houtduif	1989	26	"
Koekoek	1989	7	"
Winterkoning	1993	65	"
Heggenmus	1990	47	"
Merel	1993	35	"
Zanglijster	1993	19	"
Bosrietzanger	1989	76	"
Kleine Karekiet	1997	66	onderzoeksbureau
Braamsluiper	1996	6	Nirk Zijlmans
Grasmus	1997	53	onderzoeksbureau
Tuinfluter	1992	52	Rienk Geene
Zwartkop	1993	42	"
Tjiftjaf	1992	45	Rienk Geene
Fitis	1990	127	"
Baardman	1992	4	"
Staartmees	1991	4	"
Matkop	1991	12	"
Pimpelmees	1991	5	"
Koolmees	1990	17	"
Buidelmees	1992	6	"
Vlaamse Gaai	1994	4	"
Ekster	1990	12	"
Zwarte Kraai	1989	10	"
Vink	1997	10	onderzoeksbureau
Groenling	1993	19	Rienk Geene
Putter	1993	6	"
Rietgors	1997	13	onderzoeksbureau

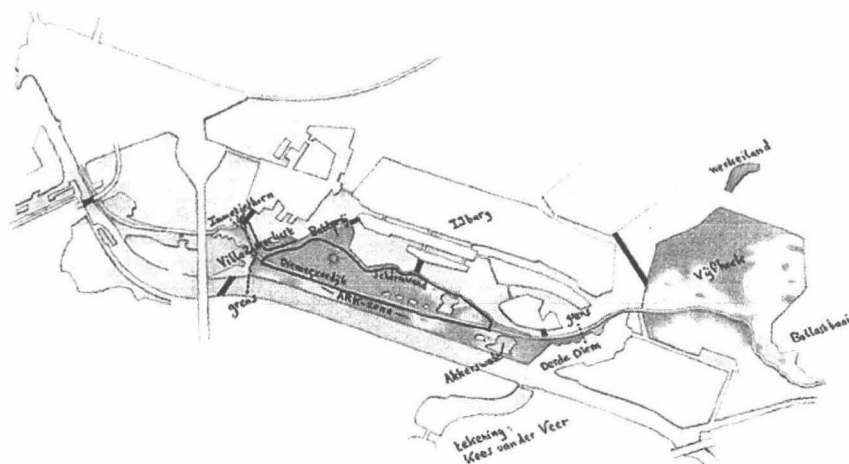
De inventarisatie

Onder allerlei voorwaarden krijg ik toestemming om het zwaar bewaakte gebied te betreden om de ring-slangmonitoring in de ARK-zone voort te zetten. Inmiddels gaat de Diemerzeedijk verder onder de naam Diemerpark. Door de komst van IJburg en de daaraan gekoppelde sanering van de Diemerzeedijk hebben alle partijen afgesproken een extra inspanning te doen voor het behoud van de ringslangpopulatie langs de IJmeeroevers, o.a. in het Diemerpark. Daarvoor is monitoring noodzakelijk en dat geeft mij de gelegenheid de natuur in het gebied te kunnen blijven volgen.

*Diemerpark en Vijfhoek.
Aangegeven zijn de
grenzen van het onder-
zoeksgebied (stippel-
lijn) en de schermwand
(zwarte lijn), waar-
binnen de totale kaal-
slag en afdekking van
de vervuilde grond
heeft plaatsgevonden.*

Tabel 2. Broedvogels van de Diemerzeedijk 1995-2003

soort	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	soort
Fuut	+	+	3	+	4	3	5	3	4	Nachtegaal
Grauwe Gans	-	-	-	-	1	-	2	3	5	Blauwborst
Nijlgans	-	-	-	-	-	-	1	-	1	Merel
Bergeend	-	-	1	-	1	1	-	-	1	Zanglijster
Tafeleend	-	-	-	-	-	-	1	1	-	Sprinkhaanzanger
Kuifeend	-	-	1	-	-	-	1	1	3	Snor
Krakeend	+	+	1	+	1	1	2	1	2	Spotvogel
Wilde Eend	+	+	6	+	5	6	6	6	8	Bosrietzanger
Bruine Kiekendief	1	1	1	1	1	-	-	-	-	Kleine Karet
Havik	1	1	1	1	1	1	1	1	-	Rietzanger
Buizerd	1	1	1	-	1	1	1	1	1	Braamsluiper
Torenvalk	1	1	1	-	-	-	-	1	1	Grasmus
Boomvalk	-	1	-	-	-	-	-	-	1	Tuinfluit
Fazant	+	+	4	+	1	-	1	2	2	Zwartkop
Waterral	-	-	-	-	-	-	1	3	3	Tijftjaf
Porseleinhoen	-	-	-	-	-	1	-	-	-	Fitis
Waterhoen	+	+	-	+	3	3	4	5	2	Bonte Vliegenvanger
Meerkoet	+	+	8	+	7	9	11	10	15	Baardman
Kleine Plevier	2	1	-	1	4	7	4	2	3	Staarthees
Bontbekplevier	1	-	-	-	-	-	-	-	-	Matkop
Kievit	-	-	-	2	4	1	3	2	8	Pimpelmees
Grutto	-	-	-	-	-	-	-	-	1	Koolmees
Tureluur	-	-	-	1	2	-	1	1	4	Boomkruiper
Houtduif	+	+	11	+	1	2	1	3	3	Buidelmees
Koekoek	+	+	5	+	2	2	3	3	2	Vlaamse Gaai
Ransuil	-	-	1	-	-	-	-	-	-	Ekster
Ijsvogel	1	-	-	-	-	-	-	-	-	Zwarte Kraai
Grote Bonte Specht	1	+	1	+	1	1	1	1	2	Vink
Boerenzwaluw	-	-	1	-	-	-	-	-	-	Groenling
Witte Kwikstaart	-	-	1	1	2	1	2	1	1	Putter
Winterkoning	+	+	27	+	12	12	13	12	17	Kneu
Heggenmus	+	+	27	+	6	7	8	5	8	Rietgors
Roodborst	+	+	16	+	2	2	1	3	2	

1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
4	5	7	+	5	4	2	2	2
3	4	5	+	3	2	5	7	10
+	+	47	+	3	3	7	6	7
6	5	18	+	2	1	2	3	2
2	4	9	+	3	2	-	1	-
3	4	-	-	2	1	1	-	1
5	6	7	-	-	-	-	-	-
+	+	46	+	2	5	6	2	2
+	+	66	+	20	22	33	21	34
+	5	6	+	5	6	2	2	3
4	6	6	+	-	-	-	-	1
+	+	53	+	5	6	8	6	10
+	+	64	+	2	3	4	4	5
+	+	30	+	4	3	3	4	5
+	+	40	+	5	5	6	6	8
+	+	106	+	19	21	26	25	25
1	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	+	1	1	1	3	3
-	-	3	-	1	-	1	-	-
1	+	7	+	1	4	2	4	2
+	+	9	+	1	1	2	2	3
+	+	12	+	2	1	2	2	2
+	+	3	+	-	1	-	1	1
1	1	1	+	-	1	1	-	-
+	+	3	+	1	1	1	1	1
+	+	3	+	1	1	2	3	4
+	+	3	+	1	1	5	5	9
+	+	10	3	-	-	2	1	2
+	+	13	+	1	1	3	-	1
+	+	6	+	-	-	1	-	1
+	+	6	3	-	1	3	2	3
+	+	13	+	6	8	10	7	10

In tabel 2 staan alle totalen van broedparen in de periode 1995 t/m 2003. Jammer genoeg is er in de jaren 1995, 1996 en 1998 alleen kwalitatief broedvogelonderzoek gedaan waardoor kwantitatieve gegevens van veel soorten ontbreken. Omdat de jaren 1995 en 1996 tussen twee goed onderzochte jaren vallen en het gebied ongewijzigd was zijn de gegevens van de jaren 1994 en 1997, rekening houdend met fluctuaties, goed te extrapoleren. Mijn onderzoek sluit dus niet geheel naadloos aan op de broedvogelinventarisatie van Rien Geene over de periode 1988-1994. Diemerzeedijk-kenner Nirk Zijlmans en ik hebben dit met behulp van onze aantekeningen over deze jaren enigszins ondervangen. Vogels die gebroed hebben staan met een plus (+) in de tabel en het ontbreken van een broedgeval wordt aangegeven met een min (-). Soms waren wel aantallen voor handen.

De begrenzing voor genoemde onderzoeken werd gevormd door de Buitenkerkerweg, het Amsterdam-Rijnkanaal, de Derde Diem tot grens van de gemeente Amsterdam (er staat nu een rood paaltje op de dijk) en de IJmeeroever tot villa Zomerlust.

Sanering en de gevolgen

Het jaar 1998 is een keerpunt op de dijk. In de winter 1997/1998 - het besluit dat IJburg er komt is in 1997 gevallen - worden alle bomen en struiken verwijderd. In overleg met de stads-ecologen van de dienst Ruimtelijke Ordening worden drie refugia gespaard. Dat waren de Batterij, het buitendijkse land voor villa Zomerlust dat ik de bijnaam "vliegassriet" had gegeven en het overgrote deel van de zone tussen de hoofdwaterkering Diemerzeedijk en het Amsterdam-Rijnkanaal, bekend onder de eveneens bedachte naam "ARK-zone".

Het "vliegassriet" is een zelf verzonnen naam. Indertijd heeft men, tegen de oorspronkelijke oever aan, vliegass in het IJsselmeer gespoten. Hierop groeide riet en andere planten. Vliegass is een fijne poedervormige as die vrijkomt bij de verbranding van steenkool in elektriciteitscentra-

les. Als de as in de atmosfeer terecht komt, kunnen de deeltjes ver doordringen in de luchtwegen. De vliegass is vooral gevaarlijk omdat ze gemakkelijk andere verontreinigingen, zoals zware metalen en dioxines, absorbeert.

De eerste vestiging van broedvogels in de nieuw aangelegde biotoop op de afdeklaag binnen de schermwand heb ik tot 2003 nauwkeurig bijgehouden. In tabel 3 staan de aantallen.

De gehele reeks inventarisaties van 16 jaar (1988-2003) laat in de periode 1998-2003 duidelijk de gevolgen van de sanering zien. Zoals te verwachten blijft er van de zangvogelbevolking tijdens en na de sanering binnen de schermwand, die om het vuil is aangelegd, niet veel over. Het broeden van soorten die open ruderaal landschappen prefereren (Kleine Plevier en Kievit) en soorten van drassig grasland (Tureluur en Grutto) zal van tijdelijke aard zijn. Soorten als Bruine Kiekendief en Havik waren door de werkzaamhe-

Tabel 3. Aantal broedparen op afdeklaag na sanering Diemerzeedijk

soort	jaar	aantal broedparen
Krakeend	2003	1
Wilde Eend	2003	1
Torenvalk *)	2002	1
	2003	1
Boomvalk *)	2003	1
Fazant	2002	1
Meerkoet	2002	1
	2003	2
Heggenmus	2003	1
Blauwborst	2003	1
Bosrietzanger	2003	1
Kleine Karekiet	2003	2
Grasmus	2001	2
	2003	3
Fitis	2003	2
Zwarte Kraai *)	2001	1
	2002	3
	2003	6
Rietgors	2003	2

*) in hoogspanningsmast

den al voor de opening van het park verdwenen en gezien de versnippering van het gebied door fiets- en wandelpaden lijkt terugkeer niet aannemelijk. Alle andere soorten zullen jaarlijks in aantal toenemen als gevolg van de toenemende verstruiking in het parkdeel binnen de schermwand. Voor rietzangvogels biedt de toekomst eveneens kans op herstel. Door de ligging van IJburg voor de oever van het Diemerpark is de golfslag in het IJmeer getemd waardoor de rietkraag kans krijgt zich te ontwikkelen. In 2003 was dit al te zien door meer territoria van Kleine Karekiet en Rietgors.

Huidige situatie

Draadslachtoffers vind ik nog maar weinig. Het aantal hoogspanningsmasten is drastisch verminderd. De masten die er nog staan doen dienst als substituuut voor de ontbrekende hoge bomen. Vergelijkingen met vroeger zijn niet meer mogelijk, behalve dan op papier.

Het Diemerpark kruipt langzaam uit zijn schulp. Veel niet-broedende vogels zijn er te bewonderen. Zo telde ik in 2003 veertien Bokjes in het kaal gemaakte vliegasriet. In de wadi's waren, eveneens in 2003, op een middag twaalf Witgatjes aanwezig waarvan enkele druk baltsend. Een vrouwtje Tapuit presteerde het in 2003 om territoriaal en zelfs alarmerend 2 weken aanwezig te zijn op steeds dezelfde steenstort in het park, maar zij verdween op de dag dat de datumgrenzen voor deze soort van kracht werden.

De delen van het park die gemaaid worden ten behoeve van het plantenbeheer hebben zangvogels weinig broedgelegenheid te bieden. De Diemerzeedijk was voor de sanering een gebied met een ongelooflijk rijke (avi)fauna. Daar is maar ten dele op ingespeeld bij het ontwerp van het park. Ongetwijfeld gaan de extensief beheerde stukken op korte termijn meer broedvogels herbergen dan het schamele rijtje doet vermoeden. Als troost voor al wat verloren ging biedt de ARK-zone nu al ieder voorjaar schitterende vogelconcerten.

Tot slot

Zijn de Geene-records voor de eeuwigheid of kunnen ze na verloop van tijd door een nieuwe generatie vogelaars verbeterd worden? Iedereen kan er nu zelf weer broedvogelonderzoek doen: het Diemerpark werd in maart 2004 officieus en in juni officieel geopend. Bovendien kan met ingang van 2004 de vooroever tot brug "2037" op de punt van Immetjeshorn bij het onderzoeksgebied gerekend worden. Dit is immers de compensatie voor het afgegraven vliegasriet. De successie van de vegetatie kan de komende jaren voor spannende verrassingen zorgen.

Eind mei komt er een boek uit over de Diemerzeedijk met als titel: "Diemerzeedijk zand erover". Het beschrijft zowel historische als natuurhistorische feiten van het gebied. Een aanrader voor iedereen met belangstelling voor de Diemerzeedijk van vroeger en die van de toekomst.

Met dank aan Nirk Zijlmans, Martin Melchers